

Ældre og nyere Tids Fødselshjælp i Grønland

Af Distriktslæge A. Bertelsen, Umának

Dr. Bertelsen og frue. Jakobshavn ca. 1910. Foto Alfred Bertelsen. © Arktisk Institut.

Selv hvor Sygdomsbehandlingen hos en Nation, som f.Eks. hos Eskimoerne, udelukkende er lagt i Aandemanernes Hænder, vil der dog altid under den daglige Kamp for at bjærge Livsopholdet fra en ugæstfri Natur opstaa en Række Lidelser, væsentligst i Form af Læsioner, som ikke tillader en blot passiv Afventen under Paakaldelse af Aan-

dernes Hjælp, men som bydende fordrer øjeblikkelige og aktive Indgreb. Ligesom der da paa denne Maade lægges en første Grund for Kirurgiens Opstaaen, saaledes ser man ogsaa, at fødselsakten allerede paa et meget tidligt Kulturtrin almindeligt bliver opfattet som en Tilstand, der paa samme Maade kræver direkte ydet Hjælp.

Den udførligste Beskrivelse, som jeg kender, af den primitive Fødselshjælp hos helt uciviliserede Eskimoere, stammer fra de amerikanske Eskimoere¹, om hvilke det fortælles at den fødende Kvinde dér til sin Hjælp faar 2-3 andre Kvinder, som tilser hende fra Tid til anden. I selve Fødselsstunden omsnøres Kvindens Krop med Sælremme fra oven og nedefter, og ofte stikkes end yderligere en Stok ind imellem Remmene for at forøge Trykket. Moderen knæler, medens Barnet fødes. Indtræf-

Efter at vi i tidsskriftet nr. 6 – 2001 bragte et interview med jordemoder Netta Nielsen har en læser, Kerstin Cedergren Gelting, sendt os en artikel af læge og fotograf Alfred A. Bertelsen om fødselshjælp i Grønland. Artiklen blev i 1911 trykt i »Tidsskrift for Jordemødre«, og især p.g.r.a. de mange citater bringes den her i datidens retskrivning. Alfred Bertelsen skal engang have sagt: »I må godt kalde mig en dårlig læge, men I må ikke sige, at jeg ikke kan fotografere«.

Jordemøderen ved Kaersut holder vagt hos fødende. Christensen Foto. Saxtorphs samling. © Arktisk Institut.

fer der Uregelmæssigheder ved Fødslen, da tilkaldes som ved alle andre Sygdomme, Pladsens Aandemaner, Angekokken.

Om end denne Skildring, som omtalt, ikke stammer fra Grønland, kan der dog ikke være nogen Tvivl om, at den jo ganske passer ogsaa for tidligere Tids Fødselshjælp dér.

20 Aar efter Kolonisationens Begyndelse i Grønland beretter saaledes Hans Egede¹, at Kvinderne før Fødslen »ere omspændte med et Belte af Skind 2 à 3 Tom. bredt«, og endnu 100 Aar efter skriver Kirurg Lerch³, at de grønlandske Jordemødre ved langsomt forløbende Fødsler »ere meget beskæftigede med

at ville frembringe Fosteret, ved at snøre et Tørklæde haardt omkring den Fødendes Underliv, eller ved at knuge Fosteret med Knæet eller Foden, for desto hastigere at faae det ud, hvilke Voldsomheder ere højst farlige saavel for Moderen som for Fosteret«.

Af yderligere Oplysninger om Jordemødrenes Virksomhed hos de oprindelige Eskimoere ses det⁴ f. Eks., at det var en almindelig Antagelse, at hvis Barnets Hoved føltes i Moderens venstre Side, da kunde man deraf slutte, at det var en Pige, medens det var en Dreng, om Hovedet føltes i højre Side; men dette Forhold kunde dog endnu, selv efter Fødslen, ændres ved eventuelle Fejlgreb

fra Jordemoderens Side. Der nævnes flere Eksempler, hvor Grønlænderne i et givet Tilfælde paastod, at der var født en Dreng »men da Jorde-Moderen havde forseet sig i noget, idet hun ikke havde taget alle Angekokkernes Regler iagt, sprak han itu og blev til en Pige«. Af saadanne Regler kan det eksempelvis anføres, at »Naulstrengen maa ej afskiæres med en Kniv, men med en Muschel-skiæl, eller biides af«, endvidere Forholdsregler om Rømning at det Hus, hvori den fødende Kvinde opholdt sig, om Husfællernes Iførelse af nye Klæder og mere lignende. Som et godt Middel til at fremkalde en hurtig Forløsning nævnes det »at tage et Urinkar og hvelve over den fødendes Hoved«; ogsaa P. Egede⁵ fortæller herom med følgende Ord: »Den 24de gjorde vores Huusholderske, som næst forgangen Aar kom ud til Landet, Barsel. Dette har jeg anført, ikke fordi det er saa Nyt at faae en Hoere-Unge, men for de Ceremonier, som bleve brugte derved af nogle af de Grønlandske Quinder, som da vare nærværende, hvilke saa snart de kom ind, sloege de deres Haar ud over Axlene, og begierte en Nat-Potte, den holdte de over hendes Hovet, hvilket skulde hjælpe hende til at blive snart forløst«.

Endnu i vore Dage plejer omhyggelige Forældre iblandt Cap York-Eskimoerne⁶ at give deres Døtre Hovedet af den trettae Maage til Amulet i den Forventning, at denne Fugls Egenskab at lægge forholdsvis smaa Æg, maa gaa over til Kvinden, saa at hun kan slippe for at skulle føde altfor store Børn. I Fødselsstunden flyttes Kvinden ved

Cap York om Sommeren ud i et lille Telt, om Vinteren i en Snehytte. Det fortælles⁷, at Manden under Fødslen sætter sig bag ved sin Kone, omspænder hendes Bryst med sine Arme og hendes Lænder med sine Ben og saaledes tvinger hende tilbage. Paa Østkysten⁸ bliver den fødende derimod ladt alene tilbage i Huset, kun med en ældre Kone til Hjælp; den fødende plejer dér at ligge paa Hænder og Knæ, stundom dog ogsaa paa Ryggen.

Det vil ikke vække nogens Forundring efter den her givne Fremstilling af den oprindelige Fødselshjælp hos Eskimoerne, at alle foreliggende Beretninger om dens Virkninger stemmer overens i Fremhævelsen af de Farer, som saavel Moder som Barn derved udsattes for. Det var derfor et saare betydningsfuldt Brev, som Assistent i den kgl. grønlandske Handel, Jens Gottlieb Walerius⁹ den 16. Februar 1820 afsendte til Inspektøren for Nord Grønland, og hvori han fremhæver det beklagelige i, »at de grønlandske Fruentimmere kjende saa lidet til en Gjordemoders Kundskaber og dog desuagtet saameget befatte sig dermed«. Det er da ogsaa hans derpaa følgende Udtalelse: »Unægtelig vilde det blive til det almindelige bedste, dersom Landets Chirurg nøje vilde paase den Ting og stræbe om mulig at hindre slige Uordener, da derved mange Menneskers Liv vilde vorde reddet«, der gav Stødet til det nuværende Jordemodervæsens Udvikling.

Allerede et Par Maaneder efter bestemmes det¹⁰ saaledes, at der ved hver Koloni og Anlæg skal ansættes en dertil skikket Grønlænderinde som Jordemo-

der, og at der skal tilstaa disse nogen Løn for deres Tjeneste og endnu i Løbet af samme Aar udsendes endvidere et Cirkulære¹¹, hvori det bl. a. strængt forbydes: »at drive nogen Slags Vold mod nogen Fødende«. Det følgende Aar bringer Direktoratets Approbation¹² af denne Ansættelse af Jordemødre og fastsætter foreløbig Lønningen til fra 5 Rbd. til 10 Rbd. aarlig i Forhold til den større eller mindre Folkemængde paa Ansættelsesstedet. Kirurgen faar en Anmodning¹³ om at paase, at Jordemødrene opfylder deres Pligter, og de anbefales til hans »fortrinlige Vejledning og Undervisning, saa ofte De er personlig nærværende ved Etablissementerne«, ligesom der udstedes en Instruks for deres Virksomhed. De væsentligste Punkter i Instruksen er en Gentagelse af Paabudet: »Selv maae de ingen Vold øve mod de Fødende, og andre Fruentimmere som ere tilstede, for at hjælpe de Fødende, skulle de forbyde, at bruge Vold imod Barselkonerne« og et Løfte om: »hvert Aar at erholde en passende Pengeløn, for hvilken de tildeels kunne faae Proviant hos Kjøbmanden. Men naar de ikke nøie efterfølge disse Bud, og mueligen bringe de Fødendes og Fostrenes Liv i Fare, faae de ingen Løn mere«.

Imidlertid var der selvfølgelig ikke hermed sket nogen væsentlig Forandring til det bedre; man havde vel pointeret, at Anvendelsen af Vold for der ved hurtigere at fuldende Fødslen ikke var nogen tilladelig Fremgangsmaade, men man havde saa godt som intet gjort for at underrette Befolkningen om, hvilken Behandling der da skulde træde

i Stedet. Det kan derfor ikke undre, at man 8 Aar senere paa Grund af »den skrækkelige Ukyndighed, som efter alles Sigende de her i Landet ansatte Gjorde-mødre besidde« saa sig nødsaget til at suspendere samtlige ansatte Jordemødre og i det Sted paabyde¹⁴ »en aarlig Indstilling om Douceur til saadanne Subjecter, der have gjort sig fortjent ved heldig udført Fødselshjælp«. Samtidig anordnes¹⁵ en Uddannelse af de fremtidige Jordemødre; »disse bør i det mindste i 1 Aar uafbrudt have nydt Accoucheurens Undervisning, flittig have øvet sig paa Phantomet, bivaanet de i Eggen forefaldende Fødselsforretninger, og under hans Opsigt ved given Lejlighed selv foretage een eller flere deraf«. Det antydes, at »Deres Velædelheds eget grønlandske Hus vilde maa-ske afgive den bequemteste Bopæl for et eller to saadanne Subjecter i det foreskrevne Læreaar«, og der udloves »en Kaffepremie¹⁶ for at Lønne det Offer, de dermed bringe deres gamle Fordomme og utidige Kærlighed til Hjemmet«. Endelig bringer Aaret den tidligere nævnte »Underretning for Jordemødre i Grønland af Chirurg Lerch«, hvilken Lærebog efter Tiden og Forholdene sikkert maa betegnes som en værdifuld Hjælp til Jordemødrenes Uddannelse i Grønland, og som da ogsaa med et Öptryk i 1867 blev benyttet i dette Öjemed i de følgende 75 Aar.

Men hermed synes ogsaa Kræfterne udtømte; i alt Fald maa Planen om denne »Oplærelsesanstalt for Gjorde-mødre af Landets Døttre« paany tages op 3 Aar senere¹⁷, »da Rygtet og de indirekte Efterretninger, som ere komne til

Dr. Bertelsen og en kvindelig patient. Foto: Alfred Bertelsen. © Arktisk Institut.

Inspectoratets Kundskab, gaar ud paa, at aldeles intet er gjort for Sagen, naar undtages et Forslag om at lade en Grønlænderinde oplære, hvis Rygte baade i moralsk og andre Henseender er meget slet og som endog skal have brugt at hale Barnet frem med en Snor«.

Maalet var som nævnt at forsyne Kolonierne og Anlægene i Nord-Grønland (ialt 7) med hver sin Jordemoder, og i den følgende Tid naaede man da ogsaa saa vidt, at i 1840 f.Eks. kun 3 af Etablissementerne i Nord-Grønland endnu manglede oplærte Jordemødre. Ved de andre var bl. a. ansat en i Danmark oplært Grønlænderinde, og desuden var »den paa Fødselsstiftelsen oplærte europæiske Gjordemoder Bolette Rasmussen«¹⁸ ansat ved Jacobshavn for at være Lægen behjælpelig bl. a. ved Uddannelsen af Jordemødre i Grønland.

Medens det til en Begyndelse¹⁹ forekom »baade overflødigt og bekosteligt ogsaa at ansætte Gjordemødre ved Udstederne«, saa trængte dog lidt efter lidt den Opfattelse igennem at »flere Udsteders afsondrede Beliggenhed og ikke ringe Folkemængde gjøre det nødvendigt at komme dem til Hjælp«.

Dog var Jordemodervæsenet, da Dr. med. Kayser²⁰ paa Rentekammerets Foranledning i 1845 berejste Nord-Grønland, endnu saadant, at han mente at maatte betegne det som staaende paa en meget slet Fod, og det fremhæves som værende af Vigtighed at hjemsende Grønlænderinder til Oplærelse i Danmark og derpaa at ansætte dem paa gode Vilkaar. Denne Uddannelsesmaade har dog stedse foruden naturligvis den dermed forbundne betydelige Bekostning haft andre og særlig sproglige

Vanskeligheder imod sig. Det er ganske illustrerende at følge Stigningen i de Fordringer, som Fødselsstiftelsen efterhaanden har stillet til de nedsendte grønlandske Læredøtre. Medens det saaledes i 1854²¹ udtaltes, at der kun kunde modtages »saadanne Individer, som kunne nogenlunde udtrykke sig paa Dansk«, stiger denne Fordring igen om Ønsket om »større Kendskab til det danske Sprog, end disse have været i Besiddelse af« (1858)²² og naar 1886²³ til et Forlangende om »saa megen Kjendskab til det danske Sprog, at de kunne forstaa, hvad der under Oplæringen forklæres dem, og give tilkjende, at de have forstaaet det Sagte«. I 1892²⁴ præciseres dette yderligere; de grønlandske Læredøtre skulle nu »ikke blot kunne forstaa, hvad der siges dem paa Dansk men ogsaa kunne og være villige til at tale Sproget«, og endelig opstilles i 1905²⁵ Fordringen om, at de »foruden at kunne tale dansk, ogsaa skulle kunne læse og helst skrive Sproget«.

Heldigvis have Uddannelsens Resultater fulgt samme Udvikling; medens de første grønlandske Læredøtre ikke naaede videre end til at blive erklærede²⁶ for »særdeles skikkede til at udføre Jordemoderforretninger i Grønland«, er vi nu naaet saa vidt, at Læredøtrene fra Grønland efter en 2-aarig Undervisning paa Fødselsstiftelsen tager Jordemodereksamen sammen med Landets andre Jordemødre (første Gang i 1901). Imidlertid er og har det naturligvis kun været en ringe Brøddel af de grønlandske Jordemødre, der har kunnet uddannes i Danmark; langt den overvejende Del er bleven oplært i Grønland af de derboende

Læger, og meget tidlig er det blevet dem paalagt²⁷ »foruden Fødselshjælp alt efter Lønningen og andre Omstændigheder ogsaa at yde anden under Lægevæsen og Sygepleje henhørende Tjeneste«. Saaledes bestemmes det 1841²⁸, at »naar Jordemødre sætte Lavement, gives dem i Ekstra-Betaling i Pd. Skonrogger, dog ikke, hvis Patienten er en Fødende«. Den almindelige Løn var 72 Kr. aarlig for de i Grønland oplærte Jordemødre og 140 Kr. aarlig for de i Danmark oplærte. Der var Lejlighed til enkelte Sportler, saaledes fik en af de i Danmark oplærte Jordemødre²⁹ »en Godtgørelse af 16 Skilling daglig for det Tidsrum, hvori hun i Forening med Hr. Lægen har berejst Bugtcolonierne for at instruere Jordemødrene«, og ligeledes ses det, at der er bevilliget³⁰ »en Ekstra-betaling af indtil 25 Øre og 1 Pd. Brød for hver Dag«, Jordemødrene ved Julianehaab passede Sygeplejen ved det derværende Sygehus. Ved Indlæggelse af Patienter paa Sygehusene skulde der tages et særligt Hensyn til dem, »hvis Behandling i Hospitalet vil være i særdeles Grad lærerig for Jordemoderelverne«³¹.

Det er forstaaeligt, at Jordemoderuddannelsen, der begyndtes i Nord-Grønland og paa et Tidspunkt, da kun denne Landsdel havde Læge, her stadig har holdt sig nogle Skridt foran Forholdene i Syden. De 7 først foreslaaede Jordemødre var i 1873³² bleven til 19 (d. v. s. 1 til 210 Mennesker); i 1878³³ gør vel Direktoratet for den kgl. grøn. Handel opmærksom paa, at for Nord-Grønlands Vedkommende er 22 Jordemødre det største Antal, der kan være Tale om,

Interiør fra sygestue. Foto: Alfred Bertelsen. © Arktisk Institut.

men 1903³⁴ udtales det dog, at »Jordemodervæsenet i Grønland trænger til gennemgribende Reformers for overhovedet at kunne gøre den tilsigtede Nytte«, og nu til Dags er Antallet af Jordemødre i Nord-Grønland 45 (d.v.s. 1 for hver 115 Mennesker). Tager man nu til Sammenligning Forholdene i Julianehaabs Læge-distrikt i Syd-Grønland, da fandtes her endnu 1860³⁵ kun 2 oplærte Jordemødre (d.v.s. 1 for hver 1300 Mennesker); alle andre Steder ydedes Fødselshjælpen her af aldeles uop lærte Grønlænderinder, »der have den dertil fornødne Duelighed« og som for hver heldig Fødsel fik en Betaling af 2 Rbd. Som et lille Kuriosum skal jeg anføre, at dette Honorar – af Hensyn til Folke-

formerelsen – i 1887³⁶ forandrede til »4 Kr. for hvert levende Barn«, hvorved f.Eks. det Misforhold opkom, at der ved Tvillingfødsler udbetaltes 8 Kr., medens der paa den anden Side ved de for Fødselshjælperen ofte mere anstrængende Fødsler med dødfødt Barn slet ikke udbetaltes noget Honorar. Endnu 1898³⁷ fandtes der kun 10 oplærte Jordemødre i Julianehaabs Læge-distrikt (d.v.s. 1 for hver 270 Mennesker), og først de allersidste Aar synes at have bragt en væsentlig Bedring i disse Forhold.

Ogsaa selve Jordemødrenes Udrustning var Genstand for et omhyggeligere Tilsyn i Nord- end i Syd-Grønland; vel klager f.Eks. Lægen i Nord-Grønland

1891³⁸ over, at »det hidtil ikke har været muligt at efterkomme Jordemødrenes Ønsker om at faa gamle Sakse byttede, eventuelt reparerede«, men selve Besværingen forudsætter dog i alt Fald, at Jordemødrene bl. a. vare forsynede med Sakse, medens f. Eks. i Syd-Grønland Forf. endnu 1902³⁹ – under Distriktslægens Permission – traf Jordemoderen i Syd-Grønlands Kulturcentrum, Godthaab, uden noget saadant Instrument i sit Eje. Nu til Dags er alle Jordemødre i Nord-Grønland forsynede med et Instrumentarium i Overensstemmelse med det i Forf.'s Lærebog⁴⁰ krævede, og ogsaa i Syd-Grønland er Opmærksomheden i de sidste Par Aar bleven vendt i denne Retning. Det vil være rimeligt paa dette Sted at bemærke, at et i 1902 stedfundet Personskifte indenfor den grønlandske Administration har været af den største Betydning for Udviklingen af hele det grønlandske Lægevæsen, herunder Jordemoderinstitutionen, samt at den danske Rigsdag stedse har vist en overordentlig Liberalitet, naar det har drejet sig om Bevillinger i dette Ojemed. Under disse gunstige Betingelser er det da ved de lokale Lægers Arbejde lykkedes i de sidste Aar at danne en Stab paa ca. 85 fastansatte Jordemødre, hvoriblandt »ikke faa, der roses stærkt for deres Dygtighed og Samvittighedsfuldhed«⁴¹.

Af væsentlig Betydning har en i 1905⁴² stedfunden Forbedring af de grønlandske Jordemødres Kaar været; Lønningen for Læredøtre under Oplæring i Grønland, der tidligere var 48 Kr. aarlig (for Julianehaabs Distrikts Vedkommende fra 1869 til 1898: 50

Kr.), blev nu forhøjet til 72 Kr. aarlig, og medens Jordemødrene efter endt Uddannelse tidligere havde 72 Kr. aarlig, er dette Beløb nu blevet forhøjet til 96 Kr. om Aaret, stigende indtil 192 Kr., saafremt vedkommende stadig forsvarligt røgter deres Kald. Endelig blev Lønningen for de i Danmark eksaminerede Jordemødre forhøjet til 300 Kr. stigende til 444 Kr. aarlig; den tidligere Lønning: 140 Kr. aarlig, var da ogsaa ganske utilstrækkelig; de Livsvilkaar, som skabtes ved en saadan Løn, maatte i Løbet af meget faa Aar i væsentlig Grad svække Virkningen af Uddannelsen i Danmark⁴³.

Det vil maaske have vakt nogle af Læsernes Opmærksomhed, at der i Grønland findes et relativt saa betydeligt Antal Jordemødre, nemlig 1 til hver 75 Kvinder (i Danmark 1 for hver 1150 Kvinder). Dette Forhold har imidlertid sin naturlige Begrundelse i Landets særegne Bygningsmaade, en flere Hundrede Mil lang Kyststrækning med et Par Hundrede spredte Bopladser paa omtrent et halvt Hundrede Mennesker hver. Gennemsnitlig kan der da heller ikke falde mere end højst 5 Fødsler i hver grønlandsk Jordemoders Lod om Aaret; og man vil, naar man erindrer sig dette Forhold, bedre kunne forstaa, at den oven anførte Løn i Virkeligheden maa betragtes som et tilstrækkeligt Ækvivalent for det udførte Arbejde, ja, man vil maaske endda være tilbøjelig til at se lidt overlegent paa dette Arbejdes Betydning. Jeg skal derfor ikke slutte denne Artikel uden at minde om, at Fødselshjælpen da heller ikke er den grønlandske Jordemoders eneste Op-

Grønlandske sygeplejersker. Foto: Alfred Bertelsen. © Arktisk Institut.

gave; hendes største Betydning maa vel endog snarest søges i det hygieiniske Pionerarbejde, som hun udfører iblandt sine Landsmænd.

Kildeangivelser'

1. Woldt: Captain Jacobsens Rejse an der Nordwest-küste Amerikas. 1884.
2. H. Egede: Det gamle Grønlands nye Perustration. 1741.
3. Chirurg Lerch: Underretning for Jordemødre i Grønland. I. 1829. II. 1867.
4. N. Egede: Tredie Continuation. 1744.
5. P. Egede: Continuation. 1737.
6. Kn. Rasmussen. Nye Mennesker. 1905.
7. Mylius Erichsen: Grønland. 1906.
8. G. Holm: Ethnologisk Skizze af Angmassalikerne. M. o. Cr. X. 1887.
9. I. G. Walerius, f. 1800, Assistent i Grønland 1819-24; hjemsendt for Uduelighed.

10. Skr. fra Inspect. f. Nordgrønland til Chirurgicatet. $\frac{1}{2}$ 1820.
11. Circulære fra Inspect. for Nordgrønland. $\frac{1}{2}$ 1820.
12. Skr. fra Direct. f. d. kgl. grøn. Handel til Inspect. f. Nordgrønland. 1821.
13. Skr. fra Inspect. for Nordgrønland til Chirurgicatet $\frac{3}{4}$ 1821.
14. Circulære fra Inspect. for Nordgrønland. $\frac{2}{3}$ 1829.
15. Skr. fra Inspect. for Nordgrønland til Chirurgicatet. $\frac{1}{2}$ 1829.
16. Ved Skr. fra Inspect. for Nordgrønland til Chirurgerne Lerch og Lützen $\frac{1}{10}$ 1830 fastsættes dette nærmere til: $\frac{1}{2}$ Ration Nationalkost i Læreaaret, samt en Kaffepremie af 4-8 Pd. efter deres Duelighed og D'Herrer Chirurgers nærmere Indstilling.
17. Skr. fra Inspect. for Nordgrønland til Chirurgicatet. $\frac{2}{3}$ 1832.
18. Circulære fra Inspect. for Nordgrønland. $\frac{2}{3}$ 1839.
19. Skr. fra Inspect. for Nordgrønland til Lægen i Nordgrønland. $\frac{1}{2}$ 1843.
20. Rink: Samling af Betænkninger og Forslag. 1856.
21. Skr. fra den kgl. Fødselstiftelse. Juli 1854.
22. Skr. fra Direct. f. d. kgl. grøn. Handel til Lægen i Julianehaab. $\frac{3}{4}$ 1858.
23. Skr. fra Direct. f. d. kgl. grøn. Handel til Inspect. f. Nordgrøn. $\frac{1}{2}$ 1886.
24. Skr. fra Direct. f. d. kgl. grøn. Handel til Lægen i Nordgrøn. $\frac{1}{2}$ 1892.
25. Circulære fra Inspect. for Nordgrønland. $\frac{1}{2}$ 1905.
26. Se saaledes Lærebrev for Meta Karen Rosbach. 1867.
27. Instrux udfærdiget af Direct. f. d. kgl. grøn. Handel. $\frac{1}{2}$ 1873.
28. Circulære fra Inspect. for Sydgrønland. $\frac{1}{2}$ 1841.
29. Skr. fra Inspect. for Nordgrønland til Lægen i Nordgrønland. $\frac{1}{2}$ 1869.
30. Skr. fra Inspect. for Sydgrønland til Lægen i Julianehaab. $\frac{1}{2}$ 1877.
31. Instrux for Lægen i Nordgrønland. $\frac{1}{2}$ 1869.
32. Skr. fra Lægen i Nordgrønland til Inspect. i Nordgrønland. $\frac{1}{2}$ 1873.
33. Skr. fra Lægen i Nordgrøn. til Direct. f. d. kgl. grøn. Handel. $\frac{1}{2}$ 1878.
34. Skr. fra Direct. f. d. kgl. grøn. Handel. $\frac{1}{2}$ 1903.
35. Skr. fra Direct. f. d. kgl. grøn. Handel til Lægen i Julianehaab. $\frac{1}{2}$ 1860.
36. Skr. fra Inspect. for Sydgrønland til Lægen i Julianehaab. $\frac{1}{2}$ 1887.
37. Skr. fra Lægen i Julianehaab til Inspect. for Sydgrønland. $\frac{3}{4}$ 1898.
38. Skr. fra Lægen i Jacobshavn til Direct. f. d. kgl. grøn. Handel. $\frac{3}{4}$ 1831.
39. Hospitalstidende. 1902. Nr. 50.
40. Forf.: Erindringsord for Jordemødre i Grønland. 1905.
41. Dr. Krabbe: Det grøn. Selskabs Aarsskrift. 1909.
42. Skr. fra Direct. f. d. kgl. grøn. Handel til Inspect. i Grønland. $\frac{2}{3}$ 1905.
43. Først fremhævet i Skr. fra Lægen i Nordgrønland til Direct. for den kgl. grøn. Handel. $\frac{1}{2}$ 1879.

Nu 90 år efter Alfred Bertelsens artikel er det tankevækkende i efteråret 2001, at Direktoratet for Sundhed fra 1. januar 2002 etablerer et rejsende jordemoderkorps for at sikre alle gravide en bedre betjening. Der er i dagens Grønland for få jordemødre, og til den nye ordning vil man afsætte 2. mill. kr. I det kommende år og 2,6 mill. i 2003. Hidtil

har det de fleste steder langs kysten været sundhedsmedhjælperer der har tilset de gravide og bistået ved fødslerne.

Grønlands jordemødre er dog skeptiske overfor direktoratets planer. De er alt for få, og efter deres mening kan kun bedre løn- og arbejdsforhold løse problemet. (Kilde: Sermitsiaq, 26. oktober og 2. november 2001).